

Διατομεακή Ευρωπαϊκή έρευνα με στόχο
την ευαισθητοποίηση σχετικά με τις
ανάγκες ψυχικής υγείας των κρατουμένων
εντός του συστήματος ποινικής
δικαιοσύνης καθώς και μετά την
αποφυλάκισή τους
(2018-1-DE02-KA204-005144)

Ερευνητικό εργαλείο για την αξιολόγηση των παρεχόμενων υπηρεσιών στον τομέα της ψυχικής υγείας σε κρατούμενους και πρώην κρατούμενους και για την αποτύπωση των εμπειριών και των αναγκών τους στον τομέα αυτόν.

Επιμέλεια:

Υπουργείο Δικαιοσύνης και Συντάγματος της Βρέμης, Γερμανία
Ιανουάριος 2020

Η υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην παραγωγή της παρούσας έκδοσης δεν συνιστά αποδοχή του περιεχομένου, το οποίο αντικατοπτρίζει αποκλειστικά τις απόψεις των συντακτών, και η Επιτροπή δεν μπορεί να αναλάβει την ευθύνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται σε αυτήν.

[Erasmus+ Project AWARE: Building awareness of mental health needs in the criminal justice system](#) © 2018-2021 by [AWARE Project Partnership](#) is licensed under [Attribution-](#)

[NonCommercial 4.0 International](#)

Με συγχρηματοδότηση από το
πρόγραμμα «Erasmus+»
της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Αυτή η σελίδα είναι σκόπιμα κενή

Συγγραφική ομάδα:

Rhianon Williams | Bremen Ministry of Justice Philina Koch | Bremen Ministry of Justice
Vítor Costa | University of Beira Interior/BSAFE Lab Graça Esgalhado | University of
Beira Interior BSAFE Lab Ana Cunha | University of Beira Interior BSAFE Lab

AWARE partnership

<p>Bremen Ministry of Justice and Constitution Γερμανία</p>	
<p>Athens Lifelong Learning Institute Ελλάδα</p>	
<p>BSAFE LAB Law Enforcement, Justice and Public Safety Research and Technology Transfer Laboratory UBI University of Beira Interior Πορτογαλία</p>	
<p>CPIP Center for Promoting Lifelong Learning Ρουμανία</p>	
<p>ICPA International Corrections and Prisons Association Ολλανδία</p>	
<p>IPS_Innovative Prison Systems Πορτογαλία</p>	
<p>New Bulgarian University Βουλγαρία</p>	

Ερευνητικό εργαλείο για την αξιολόγηση των παρεχόμενων υπηρεσιών στον τομέα της ψυχικής υγείας σε κρατούμενους και πρώην κρατούμενους με προβλήματα ψυχικής υγείας και για την αποτύπωση των εμπειριών και των αναγκών τους.

Περιεχόμενα

ΤΟ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	5
Εισαγωγικό σημείωμα.....	5
[1]. Εισαγωγή στους στόχους του Τρίτου Παραδοτέου του έργου AWARE.....	6
[2]. Περιγραφή του Παραδοτέου 3 του έργου AWARE.....	7
Φάση 1: Βιβλιογραφική έρευνα.....	9
α. Στόχοι της βιβλιογραφικής έρευνας.....	9
β. Σχεδιασμός έρευνας, πηγές δεδομένων και δείγμα.....	9
γ. Ανάλυση δεδομένων.....	10
• τα γενικά ευρήματα και τον συσχετισμό τους με την ψυχική υγεία στην ποινική δικαιοσύνη.....	10
• τα ερωτηματολόγια που απευθύνονται στην ίδια ή παρόμοια ομάδα-στόχο.....	10
• τη χρήση συγκεκριμένων εννοιών και μεθοδολογιών παρόμοιων μελετών.....	10
• τις ομοιότητες ή διαφορές μεταξύ των μεθοδολογιών.....	10
δ. Συμπεράσματα της βιβλιογραφικής έρευνας.....	10
Φάση 2: Ανάπτυξη του εργαλείου - ερωτηματολογίου αξιολόγησης.....	12
Α. Ο Στόχος της Έρευνας.....	12
Β. Σχεδιασμός Έρευνας.....	12
Γ. Δειγματοληψία.....	13
Δ. Περίληψη του ερευνητικού εργαλείου- ερωτηματολογίου.....	14
Ε. Τεχνικές συλλογής δεδομένων.....	17
F. Ανάλυση δεδομένων	18
Α. Εισαγωγή στους στόχους της ανάλυσης δεδομένων.....	18
Β. Ανάλυση δεδομένων του Εργαλείου - Ερωτηματολογίου.....	19
LIST OF ANNEXES	34
Annex 1: Research Matrix.....	34
Annex 2: IO3 Questionnaires in each partner language.....	34
Annex 3: AWARE IO3 assessment-tool pre-test questions draft.....	34

ΤΟ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Εισαγωγικό σημείωμα

Η παρούσα έκθεση στοχεύει στην αποτύπωση και την αξιολόγηση των παρεχόμενων υπηρεσιών σε κρατούμενους και πρώην κρατούμενους στον τομέα της ψυχικής υγείας με βάση τις προσωπικές εμπειρίες των ατόμων αυτών. Το έγγραφο αποτελεί μέρος των Παραδοτέων του Ευρωπαϊκού έργου με τίτλο AWARE- Cross- sectoral awareness building on mental health needs in the criminal; justice system and on release.

Το έργο AWARE συντονίζεται από το Υπουργείο Δικαιοσύνης της Βρέμης, Γερμανίας και συμμετέχουν σε αυτό επτά (7) διεθνώς έγκριτοι οργανισμοί - με πολύχρονη εμπειρία σε θέματα σωφρονισμού και φυλακών – όπως το International Corrections and Prison Associations (ICPA) και το Innovative Prison Systems.

Στόχος του έργου είναι η μελέτη και η ανάδειξη του θέματος της ψυχικής υγείας των (από)φυλακισμένων. Μέσα από το έργο προβλέπεται η ανάπτυξη ενός ευρωπαϊκού διαλόγου σχετικά με τη διαχείριση των κοινωνικών προβλημάτων που συνδέονται με το διπλό στίγμα του εγκλεισμού και των προβλημάτων ψυχικής υγείας, η υλοποίηση έρευνας για τη διερεύνηση των ζητημάτων ψυχικής υγείας και της διαχείρισής τους, η προαγωγή της μάθησης μέσα από την ανταλλαγή ιδεών και καλών πρακτικών και η κοινοποίηση των αποτελεσμάτων σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Η παρούσα έκθεση αποτυπώνει την έρευνα που πραγματοποιήθηκε στην Ελλάδα και στις υπόλοιπες συμμετέχουσες χώρες στο πλαίσιο του Τρίτου Παραδοτέου του έργου. Η έρευνα περιλάμβανε την συμπλήρωση ερωτηματολογίων από κρατούμενους που εκτίουν τις ποινές τους στα σωφρονιστικά ιδρύματα της Ευρώπης. Η έκθεση παρουσιάζει τα αποτελέσματα της έρευνας και συνάγει συμπεράσματα για την περαιτέρω χρήση των αποτελεσμάτων αυτών. Τα αποτελέσματα της έρευνας θα χρησιμοποιηθούν για την ανάπτυξη του εκπαιδευτικού περιεχομένου που θα εφαρμοστεί στα επικείμενα εκπαιδευτικά σεμινάρια για το προσωπικό που εργάζεται στα σωφρονιστικά συστήματα των συμμετεχουσών χωρών. Η βασική θεματική των σεμιναρίων αυτών είναι η ενημέρωση και η ευαισθητοποίηση σε θέματα ψυχικής υγείας των φυλακισμένων και πρώην φυλακισμένων.

Αρχικά παρουσιάζονται οι στόχοι και οι δράσεις του Τρίτου Παραδοτέου του έργου AWARE ενώ στη συνέχεια αναλύεται η μεθοδολογία δημιουργίας και ανάπτυξης του ερωτηματολογίου - ερευνητικού εργαλείου που χρησιμοποιήθηκε για την αποτύπωση των απόψεων των κρατούμενων. Μετά την περιληπτική παρουσίαση του ερωτηματολογίου, αναλύονται εις βάθος τα αποτελέσματα της έρευνας, η οποία θα αποτελέσει τη βάση για την παραγωγή του εκπαιδευτικού υλικού και περιεχομένου για τα επικείμενα εκπαιδευτικά σεμινάρια του έργου AWARE.

[1]. Εισαγωγή στους στόχους του Τρίτου Παραδοτέου του έργου AWARE

Στόχος του Τρίτου Παραδοτέου του έργου AWARE είναι η εξέταση και η ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας που διεξήχθη στα σωφρονιστικά ιδρύματα της Ευρώπης με απώτερο σκοπό την χρήση αυτών των αποτελεσμάτων για την επιτυχή κοινωνική και επαγγελματική επανένταξη των πρώην κρατούμενων στην σύγχρονη ελληνική κοινωνία.

Η έρευνα στηρίχθηκε σε ένα εργαλείο- ερωτηματολόγιο το οποίο χορηγήθηκε σε κρατούμενους με στόχο την αξιολόγηση των παρεχόμενων υπηρεσιών ψυχικής υγείας προς την ομάδα των κρατούμενων και πρώην κρατούμενων, όπως τις αντιλαμβάνονται οι ίδιοι μέσα από τις εμπειρίες και τις ανάγκες τους.

Για την δημιουργία και την ανάπτυξη του ερωτηματολογίου και τη διεξαγωγή της έρευνας ελήφθησαν υπόψη συγκεκριμένες παράμετροι όπως:

- η δυσκολία χορήγησης ερωτηματολογίων στους χώρους των φυλακών
- το χαμηλό επίπεδο γραμματισμού των συμμετεχόντων
- η απροθυμία συμμετοχής σε έρευνες που ζητούν απευθείας πληροφορίες από κρατούμενους
- το διαφορετικό πλαίσιο των σωφρονιστικών ιδρυμάτων εντός των οποίων εκτίουν τις ποινές τους οι κρατούμενοι, καθώς το ερωτηματολόγιο έπρεπε να χορηγηθεί σε διαφορετικές φυλακές διαφορετικών Ευρωπαϊκών χωρών. Κάθε ένα από αυτά τα πλαίσια περιλάμβανε τις δικές του προκλήσεις, οι οποίες προσδιορίζονται στην παρούσα έκθεση.

Το εργαλείο- ερωτηματολόγιο αποσκοπούσε στην αποτύπωση:

α. της εμπειρίας των κρατούμενων και των πρώην κρατούμενων σχετικά με τις παρεχόμενες υπηρεσίες σε θέματα ψυχικής υγείας στο πλαίσιο του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης (ως προς τη διάγνωση, την αξιολόγηση, και τις μεθόδους θεραπείας)

β. της εμπειρίας τους από την χρήση των υποστηρικτικών δομών και των υπηρεσιών αυτών (πριν και μετά την φυλάκιση, διατομεακές υπηρεσίες, οικογενειακή και κοινοτική υποστήριξη, εθελοντικές οργανώσεις).

γ. των αναγκών ψυχικής υγείας των κρατούμενων (όσον αφορά το περιβάλλον των φυλακών, την πρόσβαση στο επιστημονικό προσωπικό υποστήριξης, την προετοιμασία για την αποφυλάκιση)

δ. της κοινωνικής και επαγγελματικής τους ένταξης ως ένδειξης ευαισθητοποίησης της ευρύτερης κοινωνίας

ε. του βαθμού αποτελεσματικότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών για θέματα ψυχικής υγείας.

Η παρούσα έκθεση αναλύει τη μεθοδολογία που εφαρμόστηκε για τη διενέργεια αυτής της έρευνας. Περιλαμβάνει επίσης τους λόγους και τα αίτια για την ανάληψη κρίσιμων αποφάσεων στο πλαίσιο της έρευνας και για τις όποιες αποκλίσεις από τον αρχικό σχεδιασμό της μεθοδολογίας της έρευνας.

Αρχικά, θα εξεταστεί λεπτομερώς ο τρόπος με τον οποίο αντλήθηκαν πληροφορίες από το δίκτυο των έμπειρων φορέων που διαμορφώθηκε κατά το πρώτο στάδιο του έργου (Παραδοτέο 1). Μέσω της εμπειρίας του δικτύου αυτού πραγματοποιήθηκε η ανασκόπηση των σύγχρονων δεδομένων και πρακτικών σε θέματα φροντίδας της ψυχικής υγείας εντός του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης - πριν και μετά τη φυλάκιση. Στη συνέχεια θα αναλυθεί λεπτομερώς η ανάπτυξη του εργαλείου - ερωτηματολογίου αξιολόγησης που συμπληρώθηκε από κρατούμενους οι οποίοι εκτίουν τις ποινές τους σε φυλακές πέντε Ευρωπαϊκών χωρών. Τέλος, θα αναλυθούν οι υποδομές για την παροχή υπηρεσιών ψυχικής υγείας, και οι τρόποι με τους οποίους οι υπηρεσίες και οι δομές συνεργάζονται μεταξύ τους για να μειώσουν το διπλό στίγμα του εγκλεισμού και των θεμάτων ψυχικής υγείας. Στην ανάλυση των δεδομένων θα τεθεί το εξής ερώτημα: “εάν και με ποιο τρόπο η αναγνώριση των προβλημάτων ψυχικής υγείας των κρατουμένων και η ευαισθητοποίηση σχετικά με τις ανάγκες ψυχικής υγείας των κρατουμένων στις φυλακές αποτελεί εμπόδιο για την κοινωνική και επαγγελματική (επαν)ένταξη τους;”

Η παρούσα έκθεση καταλήγει με την ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας επάνω στην οποία θα διαμορφωθεί το εκπαιδευτικό περιεχόμενο του προγράμματος κατάρτισης AWARE σχετικά με την ευαισθητοποίηση σε θέματα ψυχικής υγείας κρατουμένων και αποφυλακισμένων. Η ανάλυση θα περιλαμβάνει επίσης τη βασική θεματολογία του έργου AWARE ώστε να υποστηριχθούν κατάλληλα τόσο τα άτομα όσο και οι φορείς που προσφέρουν υπηρεσίες ψυχικής υγείας εντός του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης και να βελτιώσουν τις στρατηγικές και τις δράσεις τους. Το τελικό κείμενο αυτής της έρευνας ευελπιστεί να συμβάλλει στην διαμόρφωση της ανάλογης πολιτικής και να χρησιμοποιηθεί για την συγκριτική αξιολόγηση των αντίστοιχων σωφρονιστικών συστημάτων στις πέντε συμμετέχουσες χώρες.

[2]. Περιγραφή του Παραδοτέου 3 του έργου AWARE

Το Παραδοτέο 3, μέρος του οποίου αποτελεί και η παρούσα έκθεση, αφορά σε μια σειρά ενεργειών και δραστηριοτήτων όπως περιγράφονται παρακάτω:

Φάση 1: Βιβλιογραφική Έρευνα

Στόχος της βιβλιογραφικής έρευνας ήταν, μέσω της αξιοποίησης των υφιστάμενων ερευνών και εκθέσεων, να διερευνηθεί η ανάπτυξη και η διατύπωση των ερωτήσεων του ερωτηματολογίου, ο τρόπος με τον οποίο τίθενται, η μεθοδολογία σχεδιασμού και ανάπτυξης αντίστοιχων ερωτηματολογίων, η αποτύπωση των θεμάτων ψυχικής υγείας που έχουν ήδη διερευνηθεί και τέλος οι τρόποι ανάλυσης και δημοσιοποίησης των αποτελεσμάτων.

Φάση 2: Ανάπτυξη του εργαλείου - ερωτηματολογίου αξιολόγησης

Ο στόχος του εργαλείου - ερωτηματολογίου αξιολόγησης είναι η δημιουργία ενός εύχρηστου εργαλείου για την άντληση πληροφοριών σχετικά με τις ανάγκες των κρατουμένων με προβλήματα ψυχικής υγείας κατά την έκτιση της ποινής τους και μετά την αποφυλάκιση τους.

Το εργαλείο αξιολόγησης ακολούθησε τα αντίστοιχα ερευνητικά πρότυπα και αποτυπώνει:

[α]. το σχεδιασμό της έρευνας,

[β]. τον επιδιωκόμενο στόχο,

[γ]. το ζήτημα της δειγματοληψίας,

[δ]. τις μεθόδους συλλογής δεδομένων,

[ε]. την πιλοτική εφαρμογή και τον επανασχεδιασμό του

[στ] τη συλλογή δεδομένων συμπεριλαμβανομένων των στρατηγικών που ακολουθήθηκαν και των περιορισμών που τέθηκαν σε κάποιες από τις συμμετέχουσες χώρες.

Φάση 3: Έκθεση αποτελεσμάτων σχετικά με τη παρούσα κατάσταση

Αυτή η τελευταία δραστηριότητα έχει ως στόχο να αναλύσει τη τρέχουσα κατάσταση σε θέματα υποστήριξης της ψυχικής υγείας εντός των φυλακών από την οπτική του κρατούμενου και να τη μεταφέρει σε όλους τους εμπλεκόμενους φορείς (εθνικούς και ευρωπαϊκούς) που ασχολούνται με θέματα ψυχικής υγείας εντός των φυλακών.

Παρακάτω ακολουθεί μια λεπτομερής ανάλυση των τριών (3) φάσεων.

Φάση 1: Βιβλιογραφική έρευνα

Στάδιο 1:

α. Στόχοι της βιβλιογραφικής έρευνας

Συντονιστής εταίρος της βιβλιογραφικής έρευνας ήταν το Υπουργείο Δικαιοσύνης της Βρέμης – και σε δεύτερο επίπεδο το Πανεπιστήμιο της Beira Interior της Πορτογαλίας – ενώ συνέβαλαν σε αυτή και όλοι οι εταίροι του έργου. Δόθηκε επίσης η δυνατότητα για ανατροφοδότηση σε όλους τους εμπειρογνώμονες του δικτύου φορέων που είχε δημιουργηθεί για τις ανάγκες του Παραδοτέου 1. Πιο συγκεκριμένα, τους ζητήθηκε να συμβάλουν στη βιβλιογραφική ανασκόπηση των εργαλείων αξιολόγησης της εμπειρίας των (πρώην) κρατούμενων με ανάγκες ψυχικής υγείας πριν και κατά τη διάρκεια της φυλάκισης τους καθώς και μετά την αποφυλάκισή τους. Στο πλαίσιο της βιβλιογραφικής έρευνας, οι εταίροι του έργου και οι εμπειρογνώμονες αντάλλαξαν πληροφορίες και μελέτησαν:

- εθνικές ή άλλες μελέτες
- παλαιότερα ή/και τρέχοντα Ευρωπαϊκά ή εθνικά έργα ακαδημαϊκές πηγές και πρακτικά από συνέδρια

Τα αποτελέσματα αυτής της βιβλιογραφικής έρευνας παρατίθενται στο Παράρτημα 1 της παρούσας έκθεσης.

β. Σχεδιασμός έρευνας, πηγές δεδομένων και δείγμα

Η βιβλιογραφική έρευνα αφορούσε στη συλλογή δεδομένων και πληροφοριών σχετικά με τα θέματα ψυχικής υγείας, το σύστημα δικαιοσύνης και την διεξαγωγή ερευνών με κρατούμενους με χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα. Κατά την διάρκεια της έρευνας αναζητήθηκαν πηγές στα Αγγλικά και σε όλες τις γλώσσες των εταίρων του προγράμματος AWARE (Γερμανικά, Πορτογαλικά, Ρουμανικά, Ελληνικά και Βουλγαρικά), που δημοσιεύθηκαν διεθνώς από το 2008 και μετά.

Ακολουθώντας τις κατευθυντήριες γραμμές του Παραδοτέου 1, χρησιμοποιήθηκαν οι ακόλουθες πηγές δεδομένων για την εύρεση αντίστοιχων πρακτικών και ερευνών στο πεδίο:

- άρθρα ακαδημαϊκών περιοδικών,
- εθνικές εκθέσεις,
- βιβλία,
- διαδικτυακά βίντεο
- εγχειρίδια εκπαίδευσης κλπ.

που αποτέλεσαν σημαντικές πηγές πληροφόρησης και συνολικά για το έργο AWARE.

γ. Ανάλυση δεδομένων

Ένα απλό αρχείο διαμορφώθηκε για τη συστηματική συλλογή δεδομένων και για τη μετάφραση στα αγγλικά των περιλήψεων των εκθέσεων, των αναφορών και των άρθρων που σχετίζονται περισσότερο με τα αποτελέσματα του έργου AWARE. Κάθε έκθεση, αναφορά ή άρθρο διαβάστηκε και αναλύθηκε ως προς:

- τα γενικά ευρήματα και τον συσχετισμό τους με την ψυχική υγεία στην ποινική δικαιοσύνη
- τα ερωτηματολόγια που απευθύνονται στην ίδια ή παρόμοια ομάδα-στόχο
- τη χρήση συγκεκριμένων εννοιών και μεθοδολογιών παρόμοιων μελετών.
- τις ομοιότητες ή διαφορές μεταξύ των μεθοδολογιών.

δ. Συμπεράσματα της βιβλιογραφικής έρευνας

Τα ακόλουθα συμπεράσματα οδήγησαν στην ανάπτυξη του εργαλείου έρευνας και αξιολόγησης σχετικά με τις παρεχόμενες υπηρεσίες ψυχικής υγείας για (πρώην) κρατούμενους με ανάλογα ζητήματα ώστε να αποτυπωθούν οι ανάγκες και οι εμπειρίες τους όπως τις αντιλαμβάνονται οι ίδιοι:

- οι μελέτες των ερωτηματολογίων και των εργαλείων έρευνας, ανάλογα με την ομάδα στόχου και τις συνθήκες εφαρμογής, έχουν ποικίλες προσεγγίσεις. Δεν αναδείχθηκε συγκεκριμένος, σωστός και λανθασμένος τρόπος υλοποίησης. Αντίθετα οι ερευνητές εφαρμόζαν το εκάστοτε εργαλείο- ερωτηματολόγιο σε μια συγκεκριμένη ομάδα-στόχο και σε ένα συγκεκριμένο περιβάλλον. Οι όροι και οι πόροι για την υλοποίηση της κάθε έρευνας εξαρτιόνταν επίσης από τους στόχους της έρευνας. (Bishop 1987, Bogner / Landrock 2015, Menold / Bogner 2015, Porst 2014: 88).
- στην περίπτωση του έργου AWARE η βιβλιογραφική έρευνα περιορίστηκε σε ενήλικες άνδρες κρατούμενους. Σύμφωνα με έρευνες για τον συνολικό πληθυσμό των φυλακών, ήταν πολύ πιθανό οι περισσότεροι από αυτούς να έχουν χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο και περιορισμένες γνωστικές δεξιότητες. Για παράδειγμα, στην Πορτογαλία, οι στατιστικές έρευνες από το 2018 κατέδειξαν ότι από ένα δείγμα 12.039 κρατούμενων ανδρών μόνο οι 1.739 (14%) είχαν ολοκληρώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση ή παραπάνω, ενώ οι 3.635 (31%) είχαν παρακολουθήσει μόνο 4 έτη εκπαίδευσης (DGRSP, 2018).
- οι ερωτηθέντες των ερευνών με χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο απογοητεύονται και δυσανασχετούν περισσότερο με μεγάλα και κακοσχεδιασμένα ερωτηματολόγια και είναι επομένως πιο πιθανό να αρνηθούν να συμμετέχουν στην έρευνα (Bogner / Landrock 2015, Menold / Bogner 2015, Porst 2014: 88, Bishop 1987).
- τα συνηθισμένα γνωστικά ζητήματα που επηρεάζουν τις απαντήσεις σε αντίστοιχα ερωτηματολόγια είναι: η κοινωνική επιθυμία, η τάση προς το μέσο ή προς το άκρο στις απαντήσεις, η συναίνεση και το πρόβλημα της ψευδο-διαφοροποίησης των απαντήσεων (Bogner / Landrock 2015, Porst: 88).
- οι ερωτώμενοι συχνά αντιμετωπίζουν δυσκολίες στη διαφοροποίηση μεταξύ των κατηγοριών σε κλίμακα Likert (Porst 2014: 88). Ανεξάρτητα από το περιεχόμενο ή της πραγματικές απόψεις των ερωτηθέντων, οι περισσότεροι τείνουν προς το κέντρο. (Bishop 1987).

- το εύρος της κλίμακας θα πρέπει να επιλέγεται αναλόγως των πνευματικών ικανοτήτων των ερωτηθέντων. Εάν οι πνευματικές ικανότητες είναι χαμηλές, το εύρος της κλίμακας θα πρέπει να είναι όσο το δυνατόν μικρότερο (Porst 2014: 88).
- η ονομασία της μεσαίας απάντησης σε τέτοιου είδους ερωτηματολόγια (π.χ. «ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ») δεν παρέχει πληροφορίες σχετικά με το αν ο ερωτώμενος συμφωνεί ή διαφωνεί. Είναι το ίδιο το να ονομάσει κανείς το μέσο «δεν γνωρίζω» ή «καμία γνώμη». Επίσης το μέσον δεν αντιπροσωπεύει πλέον κάποια μεσαία άποψη (Porst 2014: 82, Menold / Bogner 2015: 5). Έγινε προσπάθεια να αποφευχθεί αυτό χρησιμοποιώντας μια κλίμακα Likert 6 σημείων και η επιλογή του "δεν γνωρίζω" ή "δεν είναι εφαρμόσιμη" προστέθηκε στο τέλος της κλίμακας.
- οι ερωτηθέντες πρέπει να δώσουν συναίνεση και οι εταίροι του έργου θα πρέπει να είναι σε θέση να εγγυηθούν την ανωνυμία του κάθε ερωτώμενου, τόσο στην εφαρμογή του ερωτηματολογίου όσο και στην ανάλυση των αποτελεσμάτων.

Φάση 2: Ανάπτυξη του εργαλείου - ερωτηματολογίου αξιολόγησης

A. Ο Στόχος της Έρευνας

Δύο είναι οι βασικοί στόχοι της έρευνας του έργου AWARE :

- Η αποτύπωση της αντίληψης των (πρώην) κρατουμένων σε θέματα παροχής υπηρεσιών ψυχικής υγείας εντός του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης, έτσι ώστε το περιεχόμενο εκπαίδευσης που θα αναπτυχθεί στην επόμενη φάση του έργου να ανταποκρίνεται στις ανάγκες των ίδιων των κρατουμένων (οι ανάγκες των παρόχων υπηρεσιών ψυχικής υγείας αξιολογούνται σε άλλη, παράλληλη μελέτη).
- Να ακουστεί η φωνή των κρατουμένων, έτσι ώστε η ίδια η εμπειρία τους να αποτελέσει ένα ισχυρό εργαλείο ευαισθητοποίησης.

Η ανάλυση αυτών των δεδομένων θα παρέχει ένα βασικό πλαίσιο για να διασφαλιστεί ότι οι εκπαιδευτικές ανάγκες των παρόχων υπηρεσιών ψυχικής υγείας ευθυγραμμίζονται με τις πραγματικές ανάγκες ψυχικής υγείας των (πρώην) κρατουμένων, όταν αναπτυχθεί το εκπαιδευτικό πρόγραμμα στο πλαίσιο του Παραδοτέου 4.

Η έρευνα θα αποτελέσει επίσης ένα σημαντικό υλικό ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης σχετικά με την ανάγκη παροχής εκπαίδευσης σε επαγγελματίες του τομέα της ποινικής δικαιοσύνης σχετικά με τις ανάγκες ψυχικής υγείας των κρατουμένων στην Ευρώπη. Τέλος, η έρευνα στοχεύει και στην προώθηση του εκπαιδευτικού προγράμματος του έργου AWARE, το οποίο θα διατεθεί σε όλους τους ενδιαφερόμενους εντελώς δωρεάν.

B. Σχεδιασμός Έρευνας

Η έρευνα περιλαμβάνει τις

500 απαντήσεις κρατουμένων από 5 κράτη μέλη της ΕΕ (100 ανά συμμετέχουσα χώρα του έργου AWARE)

Το Υπουργείο Δικαιοσύνης της Βρέμης ήταν υπεύθυνο για την ανάπτυξη και την πιλοτική εφαρμογή ερωτηματολογίου της έρευνας και για την καταγραφή και κωδικοποίηση των δεδομένων. Οι εταίροι του έργου ήταν υπεύθυνοι για τη μετάφραση του ερωτηματολογίου, τη συμπλήρωση 100 ερωτηματολογίων από κρατουμένους σε φυλακές της χώρας τους και την κωδικοποίηση και καταγραφή των δεδομένων.

Από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας από την προηγούμενη εμπειρία των συνεργατών του AWARE σχετικά με την εφαρμογή ερωτηματολογίων στη φυλακή, αποφασίστηκαν τα εξής σχετικά με τον/την:

- Σχεδιασμό ερωτηματολογίου: Η χρονική διάρκεια συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου δεν θα πρέπει να υπερβαίνει τα 20 λεπτά. Θα πρέπει να έχει απλή μορφή και να συμπληρώνεται με χαρτί και μολύβι.
- Υποστήριξη της ανωνυμίας: Αν και δεν θα επιτρέπονταν σε κάθε εταίρο του έργου AWARE να παραμείνει στο χώρο της φυλακής ενώ θα συμπληρώνονταν τα ερωτηματολόγια, θα

λαμβάνονταν όσο το δυνατόν περισσότερα μέτρα για να διαβεβαιωθούν οι συμμετέχοντες ότι οι απαντήσεις τους δε θα γνωστοποιούνταν στο προσωπικό της φυλακής.

- Υποστήριξη της προσβασιμότητας: Οι ενήλικες άντρες κρατούμενοι είναι πιθανό να έχουν χαμηλές δεξιότητες γραμματισμού ή / και να μην έχουν τη γλώσσα του ερωτηματολογίου ως πρώτη γλώσσα. Όταν είναι δυνατόν, ένας ερευνητής ή / και μεταφραστής θα υποστήριζε αυτούς τους συμμετέχοντες.
- Εμπειρίες: Οι εμπειρίες των κρατουμένων θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά τη διάγνωση, την αξιολόγηση και τη θεραπεία των ζητημάτων ψυχικής υγείας που αντιμετωπίζουν καθώς και κατά την επιλογή μέτρων κοινωνικής και επαγγελματικής επανένταξης μέσα στο χώρο των φυλακών.
- Εμπειρία των εμπλεκόμενων φορέων: – Το φάσμα της εμπειρίας των δομών υποστήριξης εντός και εκτός της φυλακής, η υποστήριξη από νομικούς, τρίτους και εθελοντικούς οργανισμούς, και ο τρόπος με τον οποίο οι οικογένειές τους και οι κοινότητες υποστηρίζουν την ψυχική τους υγεία θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη.

Γ. Δειγματοληψία

Ενήλικοι άντρες κρατούμενοι

Αρχικά, στόχος του έργου ήταν να εκπροσωπηθούν οι τέσσερις διαφορετικές ομάδες που υπάρχουν στα συστήματα δικαιοσύνης: ενήλικοι άντρες, ενήλικες γυναίκες, ανήλικοι και πρώην παραβάτες με άδεια αναστολής. Ωστόσο, κατά την πρώτη συνάντηση στη Βρέμη, οι εταίροι του AWARE δήλωσαν ότι δεν μπορούν να έχουν πρόσβαση σε φυλακές γυναικών και / ή ανηλίκων. Επιπλέον, εταίροι όπως η Ρουμανία και η Βουλγαρία σημείωσαν ότι οι υπηρεσίες που είναι υπεύθυνες για τις άδειες αναστολής είναι επί του παρόντος σε πρώιμο στάδιο, και επομένως η απόκτηση πρόσβασης σε πρώην παραβάτες που βρίσκονται σε άδεια αναστολής ή υπό επιτήρηση θα ήταν δύσκολη και θα απαιτούσε πολύ περισσότερο χρόνο από όσο είχαν διαθέσιμο. Τέλος, από μια πρακτική σκοπιά, σημειώθηκε ότι οι γυναίκες και οι ανήλικοι κρατούμενοι έχουν πολύ διαφορετικές ανάγκες σε σχέση με την ψυχική υγεία όπως επίσης διαφέρουν και οι προσεγγίσεις για τα θέματα ψυχικής υγείας των ομάδων αυτών. Σύμφωνα με τις Ετήσιες Ποινικές Στατιστικές του Συμβουλίου της Ευρώπης (γνωστές και ως SPACE: Statistiques Pénales Annuelles du Conseil de l'Europe), από τους περίπου 673.000 Ευρωπαίους κρατούμενους (μέσος όρος 117,7 ατόμων ανά 100.000 Ευρωπαίους πολίτες) το 94% αποτελείται από ενήλικες άνδρες. Αυτό σημαίνει ότι ο μέσος όρος για τους ανήλικους κρατούμενους είναι 0,9, ενώ για τις γυναίκες είναι 5,1 (τελική έκθεση SPACE 2018, πίνακας 7). Λαμβάνοντας υπόψη τον στόχο και τους πόρους του έργου οι εταίροι του έργου AWARE αποφάσισαν να πραγματοποιήσουν αυτή τη μελέτη μόνο σε ενήλικες άνδρες κρατούμενους, καθώς η επικείμενη εκπαίδευση σχετικά με την υποστήριξη αυτής της ομάδας θα είχε τον μεγαλύτερο αντίκτυπο.

Ανωνυμία και συναίνεση μετά από ενημέρωση

Το εργαλείο - ερωτηματολόγιο σχεδιάστηκε έτσι ώστε οι εταίροι του έργου AWARE(και το προσωπικό των σωφρονιστικών ιδρυμάτων) να μην έχουν τη δυνατότητα να συνδέσουν οποιοδήποτε ερωτηματολόγιο με το άτομο που το υπέβαλε, είτε στην

εφαρμογή της έρευνας (όταν συλλέχθηκαν οι απαντήσεις), είτε στην ανάλυση των αποτελεσμάτων (ειδικά κατά την αναφορά των προσωπικών χαρακτηριστικών). Αυτό διασφαλίζει ότι δεν θα χρησιμοποιηθούν ευαίσθητα δεδομένα του ερωτηθέντος εναντίον του και ότι δεν θα οδηγήσουν με οποιονδήποτε τρόπο στον εντοπισμό του κατά την ανάλυση των αποτελεσμάτων.

Οι εταίροι τοποθέτησαν αφίσες και απέστειλαν φυλλάδια σχετικά με τους στόχους του έργου AWARE, τουλάχιστον δύο εβδομάδες πριν από την εφαρμογή του ερωτηματολογίου. Οι ερωτώμενοι έλαβαν ένα ενημερωτικό δελτίο μαζί με μια ειδοποίηση περί απορρήτου για να κατανοήσουν το πώς θα συλλέγονται και θα χρησιμοποιούνται τα δεδομένα τους και το ότι θα τους ζητηθεί να δώσουν τη συγκατάθεσή τους για την συμμετοχή τους (βλ. Παράρτημα 2). Αυτά τα κείμενα, όπως και το ίδιο το ερωτηματολόγιο, συντάχθηκαν σε απλή, και όχι εξειδικευμένη γλώσσα.

Δ. Περίληψη του ερευνητικού εργαλείου- ερωτηματολογίου

Οι εταίροι του προγράμματος AWARE κατέληξαν στις ακόλουθες υποενότητες για το ερευνητικό ερωτηματολόγιο, σύμφωνα τόσο με τους στόχους που αφορούν στην επικείμενη εκπαίδευση του έργου, όσο και με τους στόχους σχετικά με την ευαισθητοποίηση της ευρύτερης κοινότητας για τις ανάγκες της ψυχικής υγείας στις φυλακές. Η τελική έκδοση των συγκεκριμένων ερωτήσεων του ερωτηματολογίου και στις πέντε γλώσσες εταίρων παρατίθεται στο Παράρτημα 2.

Οι εννέα (9) υποενότητες- πεδία του ερωτηματολογίου έχουν ως εξής:

1: 'Σχετικά με εσένα'

- Δημογραφικές ερωτήσεις
- Εμπειρία σχετικά με θέματα ψυχικής υγείας
- Άλλοι παράγοντες που θα μπορούσαν να επηρεάσουν την ψυχική υγεία

2: 'Παρακαλούμε, πείτε μας για την επαφή σας με άτομα εκτός φυλακής'

- Αξιολογεί την αντίληψη σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο η φυλακή ενθαρρύνει τις δομές υποστήριξης εκτός φυλακής
- Η αρχική κλίμακα που χρησιμοποιήθηκε ήταν η Likert 5 βαθμίδων που κυμαίνεται από το 'συμφωνώ απόλυτα' μέχρι το 'διαφωνώ απόλυτα' (Molleman & van der Broek 2014). Ωστόσο, η κλίμακα απόκρισης άλλαξε σε διχοτομική κλίμακα με απαντήσεις «ναι / όχι».

3: Υποστήριξη

- Υποστήριξη από οικογένεια / φίλους, όπως την αντιλαμβάνονται οι ίδιοι οι κρατούμενοι

4: 'Πιστεύετε ότι οι άνθρωποι στη φυλακή ενδιαφέρονται για την ευημερία σας;'

- Οι ερωτήσεις αφορούν στο κατά πόσο οι κρατούμενοι αισθάνονται ότι οι ανάγκες ψυχικής υγείας τους πληρούνται στη φυλακή
- Αποτύπωση των λόγων για τους οποίους οι κρατούμενοι πιστεύουν ότι οι ανάγκες τους ικανοποιούνται/ δεν ικανοποιούνται

5: 'Εάν αισθανθείτε λύπη ή κατάθλιψη, σε ποιον θα στραφείτε;'

- Αυτή η ερώτηση στοχεύει στην πληροφόρηση σχετικά με το άτομο /τα άτομα που θα απευθυνόταν κάποιος κρατούμενος εάν είχε κάποια ανάγκη σχετικά με την ψυχική του υγεία, είτε πρόκειται για επίσημη είτε για ανεπίσημη πηγή στήριξης
- Η κλίμακα απαντήσεων βασίζεται σε κλίμακα που διαμορφώθηκε από τους Mitchell και Latchford (2010)

6: Τι άποψη έχετε σε σχέση με τη χρήση υπηρεσιών ψυχικής υγείας στη φυλακή;

- Η ερώτηση στοχεύει στην αξιολόγηση των πιθανών εμποδίων στην λήψη βοήθειας σχετικά με την ψυχική υγεία
- Το ερώτημα βασίζεται σε κλίμακα από τους Morgan et al. 2007

7: Πιστεύετε ότι οι κρατούμενοι που ζητούν υπηρεσίες ψυχικής υγείας λαμβάνονται σοβαρά υπόψη;

Με αυτή την ερώτηση αναζητούνται πληροφορίες σχετικά με το πώς αντιλαμβάνονται οι κρατούμενοι την πρόσβαση σε υπηρεσίες υποστήριξης της ψυχικής υγείας **8:**

Παρακαλούμε αναφέρετε τις καθημερινές σας ανησυχίες

- Αυτή η ερώτηση διερευνά το κατά πόσο τα θέματα ψυχικής υγείας μπορούν να επηρεάσουν τη συμμετοχή σε δραστηριότητες της φυλακής καθώς και τις δράσεις για την κοινωνική ή επαγγελματική-ένταξης μετά την αποφυλάκιση.

9: 'Σε γενικές γραμμές, είμαι ικανοποιημένος με το κατάστημα κράτησής μου'

Πρόκειται για μία τυπική ερώτηση που συνήθως τίθεται σε αντίστοιχες ερευνητικές μελέτες. Στο συγκεκριμένο εργαλείο - ερωτηματολόγιο η ερώτηση τοποθετήθηκε στο τέλος για να μην επηρεαστεί το κίνητρο των ερωτηθέντων.

Δ. Πιλοτική εφαρμογή στην Φυλακή της Βρέμης

Στόχοι και σχεδιασμός

Δεδομένων των ενδεχόμενων εμποδίων που επισημάνθηκαν εκτενώς στην ανασκόπηση της βιβλιογραφίας το Υπουργείο Δικαιοσύνης της Βρέμης, ως επικεφαλής εταίρος σε αυτό το Παραδοτέο, σχεδίασε μια πιλοτική εφαρμογή του ερωτηματολογίου για μία ομάδα 10 κρατουμένων στην Φυλακή της Βρέμης. Η πιλοτική εφαρμογή πραγματοποιήθηκε με την βοήθεια της Σχολής της Φυλακής της Βρέμης, η οποία επέτρεψε την παρακολούθηση ενός κύκλου μαθημάτων ένταξης που προετοίμαζε τους κρατούμενους για το επίπεδο A2 της γερμανικής γλώσσας. Αυτή η ομάδα θεωρήθηκε αντιπροσωπευτική δεδομένου ότι σήμερα περισσότεροι από τους μισούς κρατούμενους της Φυλακής της Βρέμης χρησιμοποιούν τη γερμανική ως δεύτερη γλώσσα. Οι ερευνητές σχεδίασαν την πιλοτική εφαρμογή έτσι ώστε:

- οι συμμετέχοντες να πρέπει να συμπληρώσουν μόνοι τους τα ερωτηματολόγια
- ο καθένας να μπορεί να μαρκάρει λέξεις που δε γνώριζε
- να δοθούν 20 λεπτά για την συμπλήρωση του ερωτηματολογίου
- μετά την ολοκλήρωσή τους, να δοθεί χρόνος για να συζητηθεί η πιλοτική εφαρμογή του ερωτηματολογίου και να γίνουν σχόλια πάνω σε αυτό.
- να παρέχεται βοήθεια μόνο εφόσον κάποιος από τους συμμετέχοντες αντιμετώπιζε ζητήματα που τον εμπόδιζαν να απαντήσει στις ερωτήσεις

Πιλοτική εφαρμογή και επακόλουθες αλλαγές στο ερωτηματολόγιο

Η πιλοτική εφαρμογή διεξήχθη με 8 συμμετέχοντες. Παρά το γεγονός ότι το ερωτηματολόγιο είχε σχεδιαστεί σύμφωνα με το γλωσσικό επίπεδο A2, ήταν αμέσως σαφές ότι οι περισσότεροι δεν καταλάβαιναν τις ερωτήσεις. Μετά από συζήτηση, οι ερευνητές προσέφεραν ατομική υποστήριξη για την κατανόηση λέξεων και φράσεων. Τα παραπάνω σημειώθηκαν και υπογραμμίστηκαν. Ο πρώτος συμμετέχων ολοκλήρωσε το ερωτηματολόγιο σε 20 λεπτά, ενώ ο τελευταίος σε 45 λεπτά, έτσι ώστε ο μέσος χρόνος ολοκλήρωσης ήταν 30 λεπτά, 10 λεπτά περισσότερο από ό, τι αναμενόταν. Μόλις τελείωσαν όλοι οι συμμετέχοντες, τέθηκαν οι προγραμματισμένες ερωτήσεις ανασκόπησης και συλλέχθηκαν τα ακόλουθα σχόλια:

- *Δεν έγινε κατανοητή η εννοιολογική διατύπωση φράσεων που χρησιμοποιήθηκαν, όπως «θέματα ψυχικής υγείας» ή «υποστήριξη ψυχικής υγείας».*
- *Η διατύπωση και η μορφοποίηση χρειάζονταν προσοχή (η χρήση του υποκειμενικού ήταν προβληματική, οι προτάσεις ήταν υπερβολικά μεγάλες και η ουσία του τι ζητήθηκε δεν ήταν απόλυτα κατανοητή)*
- *Το πλαίσιο μεταξύ διαφορετικών φυλακών. Ενώ δεν υπήρχαν ερωτήσεις που οι συμμετέχοντες αρνούνταν να απαντήσουν, μπερδεύονταν με συγκεκριμένες διατυπώσεις (όπως για παράδειγμα στη φυλακή της Βρέμης εάν οι κρατούμενοι πηγαίνουν στο σχολείο της φυλακής, πληρώνονται έναν βασικό «μισθό»).*
- *Ο σχεδιασμός του ερωτηματολογίου θα μπορούσε να βελτιωθεί, δίνοντας περισσότερο χώρο στις ανοιχτές ερωτήσεις και μειώνοντας τις ερωτήσεις σε κλίμακα Likert που είναι πιο ασαφείς ως προς την απάντηση «ναι» και «όχι». Συγκρίνοντας την εμπειρία μας με την εμπειρία άλλων ερευνών σε σχέση με τα προβλήματα στον τρόπο απάντησης, θα μπορούσε κανείς να συμπεράνει ότι οι ερωτηθέντες προσπάθησαν να αποφύγουν την εκτεταμένη ανάγνωση.*

Κάποια επιπλέον σχόλια που διατυπώθηκαν μετά το τέλος των ερωτήσεων ανασκόπησης ήταν τα εξής:

- *Το περιβάλλον των φυλακών είναι ένας σημαντικός παράγοντας άγχους που θα μπορούσε να καλυφθεί καλύτερα στο ερωτηματολόγιο.*
- *Τα παλιά, βρώμικα και θορυβώδη κελιά δημιουργούν προβλήματα ύπνου στους κρατούμενους.*
- *Η αναμονή για ραντεβού με τους ψυχιάτρους/ψυχολόγους των φυλακών είναι πολύ μεγάλη.*
- *Το κόστος των τηλεφωνικών κλήσεων εκτός φυλακής είναι πολύ υψηλό και λειτουργεί ως αποτρεπτικός παράγοντας στην διατήρηση σχέσεων με συγγενείς/φίλους κλπ.*

Μετά από αυτά τα σχόλια, έγιναν οι ακόλουθες αλλαγές στο ερωτηματολόγιο :

- *Για να αποφευχθεί η σύγχυση, κατηγοριοποιήθηκε η εργασία και το σχολείο ως "δραστηριότητες"*
- *Προστέθηκε μια δήλωση σχετικά με το κόστος των τηλεφωνικών κλήσεων στην ερώτηση σχετικά με την «επαφή με τον έξω κόσμο»*
- *Η ερώτηση 3: "Υποστήριξη όπως την αντιλαμβάνεστε οι ίδιοι" διαγράφηκε προκειμένου να μειωθεί ο χρόνος που απαιτείται για τη συμπλήρωση του*

ερωτηματολογίου. Η ερώτηση σχετικά με τα προβλήματα εθισμού τοποθετήθηκε στις καθημερινές ανησυχίες.

- Η ερώτηση 4: «Πιστεύετε ότι οι άνθρωποι εδώ στη φυλακή φροντίζουν για την ευημερία σας» και η ερώτηση 7: «Νομίζετε ότι οι κρατούμενοι που ζητούν υπηρεσίες ψυχικής υγείας λαμβάνονται σοβαρά υπόψη», τώρα συνδυάζονται για να μειωθεί ο χρόνος απόκρισης. Αυτό θα συμβάλει επίσης στην σύγκριση των απαντήσεων.
- Στην ερώτηση γιατί οι ερωτηθέντες πιστεύουν ότι το προσωπικό των φυλακών φροντίζει για την ευημερία τους, θα δοθούν τώρα κλειστές επιλογές. Αυτές περιλαμβάνουν το να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη όταν αντιμετωπίζουν ζητήματα ψυχικής υγείας και το να έχουν πρόσβαση στις υπηρεσίες της ψυχικής υγείας, καθώς και το να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη τα θέματα της σωματικής τους υγείας και να έχουν πρόσβαση στους ιατρούς και στους κοινωνικούς λειτουργούς. Στο τέλος παρέμεινε η επιλογή του «άλλου» σε περίπτωση που λείπει κάτι που επηρεάζει το αν οι ερωτηθέντες νιώθουν ότι ενδιαφέρονται για αυτούς ή όχι.
- Τέλος, στις ερωτήσεις σχετικά με τις «καθημερινές ανησυχίες» προστέθηκε μια δήλωση που εξετάζει τα προβλήματα ύπνου, επειδή τα κελιά είναι πολύ θορυβώδη.

Ε. Τεχνικές συλλογής δεδομένων

Αφενός, η διαφορετική φύση των εταίρων του έργου AWARE – καθενός στο δικό του εθνικό πλαίσιο – και αφετέρου, η ίδια η φύση της λειτουργίας των σωφρονιστικών ιδρυμάτων-σήμαιναν την ανάγκη για μεγάλη προσοχή στο σχεδιασμό και τη μεθοδολογία αυτής της μελέτης για την εξασφάλιση ανάλογων διαδικασιών δειγματοληψίας, προκειμένου να ενισχυθεί η εγκυρότητα και η συγκρισιμότητα των αποτελεσμάτων: Οι εταίροι του έργου AWARE και οι συντονιστές αυτού του Παραδοτέου είναι έμπειροι ερευνητές στο πλαίσιο της ποινικής δικαιοσύνης και, ως τέτοιοι, αναγνώρισαν επίσης ότι μια κοινή προσέγγιση δεν είναι εφικτή στο πλαίσιο αυτής της Ευρωπαϊκής έρευνας. Επομένως έγιναν συγκεκριμένες αλλαγές ώστε να αποτυπώνεται με σαφήνεια το κάθε εθνικό πλαίσιο.

Για την συλλογή δεδομένων, ελήφθησαν υπόψη οι εξής παράμετροι:

- το ερωτηματολόγιο πρέπει να δοθεί σε χρόνο που επιτρέπει στους συμμετέχοντες να το σκεφτούν και να το ολοκληρώσουν (για παράδειγμα κατά τη διάρκεια του ελεύθερου χρόνου τους ή λίγο πριν κλείσουν τα κελιά τους για την ημέρα)
- ένας ερευνητής του AWARE πρέπει - αν το επιτρέψουν οι αρμόδιες αρχές - να παραδώσει τα ερωτηματολόγια και να είναι παρών κατά την συμπλήρωσή του για να απαντήσει σε οποιεσδήποτε ερωτήσεις.
- θα πρέπει να ληφθεί μέριμνα ώστε να εξασφαλιστεί ότι οι ανώνυμες απαντήσεις δεν θα χρησιμοποιηθούν κατά των συμμετεχόντων. Στις περισσότερες περιπτώσεις, ένα κλειδωμένο κουτί τοποθετήθηκε σε κοινόχρηστο χώρο στην φυλακή.

Z. Ανάλυση δεδομένων

A. Εισαγωγή στους στόχους της ανάλυσης δεδομένων

Αυτή η ενότητα της έρευνας του Παραδοτέου 3 του έργου AWARE παρέχει περιγραφικά στατιστικά στοιχεία για την επισήμανση των βασικών χαρακτηριστικών των δεδομένων της μελέτης, συσχετίζοντας τα, όπου αυτό είναι εφικτό, με την προηγούμενη φάση της προετοιμασίας.

Μετά τη συλλογή δεδομένων στις 5 χώρες-εταίρους και πριν από την ανάλυση των δεδομένων (περιγραφικές στατιστικές και διαδικασίες διασταυρωμένων πινακοποιημένων στοιχείων), οι εταίροι κωδικοποίησαν τα ερωτηματολόγια που έλαβαν. Δηλαδή, κάθε εταίρος, ανά χώρα, μετέφερε τις απαντήσεις από τα ερωτηματολόγια σε ένα υπολογιστικό φύλλο Excel το οποίο διαμοίρασε ο συντονιστής του Παραδοτέου, βασισμένο σε ένα σχήμα κωδικοποίησης που επιτρέπει να μετατραπούν οι απαντήσεις σε ποσοτικά δεδομένα (π.χ. οι «ναι και όχι» απαντήσεις κωδικοποιήθηκαν ως ένα και μηδέν, αντίστοιχα). Μετά από αυτή τη φάση κωδικοποίησης, οι ομάδες του Υπουργείου Δικαιοσύνης της Βρέμης και του BSAFE Lab του Πανεπιστημίου Beira Interior της Πορτογαλίας ήλεγξαν τα δεδομένα για το αν είναι ολοκληρωμένα και ακριβή και πρόβλεψαν σε μικρές προσαρμογές, κατόπιν συνεννόησης με τους αντίστοιχους εταίρους όταν πρόεκυπταν αμφιβολίες. Στη συνέχεια, τα δεδομένα συμπληρώθηκαν στη βάση δεδομένων IBM Statistics SPSS, προκειμένου να αναλυθούν. Λαμβάνοντας υπόψη το είδος των δεδομένων που συλλέχθηκαν, καθώς και τους στόχους τόσο του Παραδοτέου όσο και του έργου, χρησιμοποιήθηκαν περιγραφικές στατιστικές καθώς και διασταυρούμενες πινακοποιήσεις, ώστε να είναι εφικτή η συνεξέταση των δύο μεταβλητών.

Σε αυτή την ενότητα θα παρουσιαστούν τα δεδομένα της έρευνας, ενώ στα επόμενα Παραδοτέα θα χρησιμοποιηθούν αυτά τα περιγραφικά στατιστικά δεδομένα ώστε να συναχθούν γενικότερα συμπεράσματα. Στόχος αυτών των συμπερασμάτων είναι να υποστηριχθεί η δημιουργία του Παραδοτέου 4 (Περιεχόμενο Εκπαίδευσης στο αντικείμενο “Ευαισθητοποίηση για την Ψυχική Υγεία). Οι εταίροι του έργου θα συμφωνήσουν ποια συμπεράσματα σχετικά με τον εθνικό πληθυσμό και τον συνολικό πληθυσμό των φυλακών απαιτούνται για να υποστηρίξουν το εκπαιδευτικό πρόγραμμα που πρόκειται να αναπτυχθεί. Επιπλέον, μερικές από αυτές τις περιγραφικές στατιστικές θα αποτυπωθούν σε εύληπτα γραφήματα (infographics). Ο στόχος αυτών των γραφημάτων είναι να παρουσιαστεί με απλό και συνοπτικό τρόπο ο μεγάλος όγκος δεδομένων και να δημιουργηθούν ενδιαφέρουσες “αφηγήσεις” για κάθε ενδιαφερόμενο. Ορισμένα παραδείγματα παρουσιάζονται στην παρούσα μελέτη, αλλά η ανάπτυξη τους θα συνεχιστεί καθ’ όλη τη διάρκεια του έργου AWARE.

B. Ανάλυση δεδομένων του Εργαλείου - Ερωτηματολογίου

Τα ακόλουθα αποτελέσματα παρουσιάζονται συγκεντρωτικά και για τις πέντε χώρες-εταίρους. Κάθε εταίρος έχει πρόσβαση - και θα χρησιμοποιήσει - δεδομένα αποκλειστικά από τη χώρα του.

Συνολικά συγκεντρώθηκαν 546 ερωτηματολόγια, από τα οποία 139 συγκεντρώθηκαν στις Πορτογαλικές Φυλακές, 111 στη φυλακή της Βρέμης (Γερμανία), 100 στις ρουμανικές φυλακές, 108 στις φυλακές της Ελλάδας και 88 στις φυλακές της Βουλγαρίας.

Μη αντιπροσωπευτικό δείγμα

Ο μικρός αριθμός απαντήσεων και η περιορισμένη γεωγραφική κάλυψη υπογραμμίζουν το γεγονός ότι αυτή η μελέτη δεν σχεδιάστηκε για να παράσχει ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα των πληθυσμών στις φυλακές των χωρών εταίρων του AWARE ή των παρεχόμενων υπηρεσιών ψυχικής υγείας εντός του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης. Επομένως, δεν μπορούμε να γενικευθούν με βεβαιότητα τα ευρήματά στα διαφορετικά εθνικά πλαίσια ή/και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Για να εξασφαλισθεί ότι δε θα υπάρξουν εσφαλμένες αντιλήψεις σχετικά με την επιστημονική εγκυρότητα αυτών των δεδομένων, κάθε φορά που χρησιμοποιούνται από τους εταίρους, θα συνοδεύονται από την ακόλουθη προειδοποίηση:

Με 100 απαντήσεις ανά χώρα-εταίρο, το δείγμα της μελέτης AWARE είναι πολύ μικρό για να συναχθούν συμπεράσματα σχετικά με τον πληθυσμό των φυλακών της εν λόγω χώρας ή σχετικά με τις παρεχόμενες υπηρεσίες ψυχικής υγείας εντός του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης. Αντ' αυτού, τα δεδομένα αυτά πρέπει να εξεταστούν στο πλαίσιο του σκοπού της έρευνα που αφορά δηλαδή την ανάπτυξη ενός εργαλείου εκπαίδευσης σε θέματα ψυχικής υγείας εντός των φυλακών - σε ένα πεδίο όπου η φωνή των κρατουμένων είναι υποεκπροσωπούμενη. Για περισσότερες πληροφορίες επισκεφτείτε την ιστοσελίδα —www.aware-project.org.

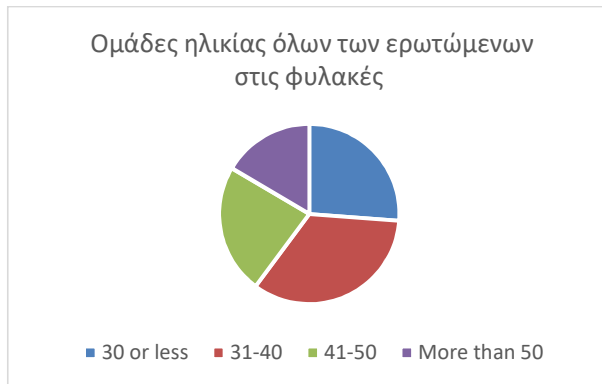
Προσωπικά χαρακτηριστικά

Για να διασφαλιστεί η ανωνυμία των ερωτηθέντων δημιουργήθηκαν ομάδες για ορισμένα κοινωνικοπολιτικά χαρακτηριστικά του δείγματος. Με αυτόν τον τρόπο κανένα άτομο δεν μπορεί να αναγνωριστεί με βάση την ηλικία, την εθνικότητα ή τη διάρκεια της ποινής.

Το δείγμα αποτελείται από το 27% των ερωτηθέντων που είναι 30 ετών ή λιγότερο, το 35% κυμαίνεται μεταξύ 31-40 ετών, 24% μεταξύ 41 και 50 ετών και το 17% είναι ηλικίας άνω των 50 ετών.

Γράφημα 1 Ομάδες ηλικίας όλων των ερωτώμενων στις φυλακές

Όσον αφορά τις εθνικότητες, το 22% του δείγματος μας έχει την Πορτογαλική υπηκοότητα, το 19% έχει Ρουμανική υπηκοότητα, 16% Βουλγαρική, 13% Γερμανική, 8% Ελληνική, 7% Αλβανική και 2% Τουρκική και 11% “άλλες” εθνικότητες.

Ακολουθούν ορισμένες ερωτήσεις που σχετίζονται με τη ζωή του ερωτώμενου. Αυτά τα ερωτήματα μπορούν να λειτουργήσουν ως μεταβλητές ελέγχου για περαιτέρω ανάλυση, καθώς σχετίζονται με την κοινωνική και επαγγελματική ένταξη. Όσον αφορά την κοινωνική (επαν)ένταξη, ιδιαίτερα η οικογένεια διαδραματίζει σημαντικό ρόλο. Έτσι, στην ερώτηση αν οι ερωτώμενοι έχουν παιδιά το 64% των ερωτηθέντων απάντησε θετικά. Επίσης, στην ερώτηση αν έχουν σύντροφο (θεωρώντας ότι τα σύγχρονα οικογενειακά μοντέλα δεν απαιτούν απαραίτητως τον γάμο) το 61% δήλωσε ότι έχει.

Βασικοί παράγοντες για την επαγγελματική επανένταξη είναι η εκπαίδευση και η εργασιακή εμπειρία. Το 50% των ερωτηθέντων δεν έχει τελειώσει το σχολείο, γεγονός που αποτελεί εμπόδιο στην επαγγελματική (επαν) ένταξη. Ακόμα, το 78% δήλωσε ότι είχαν δουλειά πριν φυλακιστούν, γεγονός που ευνοεί την επαγγελματική επανένταξη. Από τους ερωτηθέντες το 81% συμμετέχει σε κάποια δραστηριότητα στη φυλακή, όπως εργασία, σχολείο, κατάρτιση ή δραστηριότητες αναψυχής. Αυτό είναι ενδιαφέρον, όπως θα δούμε αργότερα με τις ανοικτές ερωτήσεις, καθώς η απουσία εργασίας ή κατάρτισης αναφέρονται συχνά ως σημαντικά προβλήματα από τους ερωτηθέντες.

Η ανασκόπηση της βιβλιογραφίας υποδεικνύει ότι η ικανότητα να μπορεί κανείς να αντιμετωπίσει τη φυλάκιση συνδέεται με τη διάρκεια της ποινής και τον χρόνο που έχει ήδη περάσει μέσα στη φυλακή. Από τους ερωτηθέντες, το 44% είχε διάρκεια ποινής 48 μηνών ή λιγότερο. Το 56% είχε ποινή άνω των 48 μηνών. Το 57% έχει υπηρετήσει δύο χρόνια ποινής ή λιγότερα και το 43% για περισσότερα από δύο χρόνια.

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων, βρίσκεται για πρώτη φορά στη φυλακή (57%). Το 31% έχει φυλακιστεί δύο έως τρεις φορές στο παρελθόν. Το 8% έχει φυλακιστεί

τέσσερις έως έξι φορές και το 4% περισσότερες από έξι φορές. Ένα άλλο ερώτημα σχετικά με την αντιμετώπιση της φυλάκισης είναι το αν οι ερωτηθέντες θεωρούν ότι η ποινή τους είναι δίκαιη. Στο δείγμα μας, το 61% των παραβατών δεν πιστεύουν ότι η ποινή τους είναι δίκαιη. Αυτές μπορεί να είναι χρήσιμες μεταβλητές ελέγχου για ερωτήσεις σχετικά με την αντιμετώπιση της φυλάκισης.

Για να ελέγξουμε πώς οι ερωτώμενοι του δείγματος μας αντιμετωπίζουν τη φυλάκιση, ρωτήσαμε πόσο επιβαρυνόμενοι αισθάνονται από την τρέχουσα ποινή τους. Από τους ερωτηθέντες το 43% λέει ότι η ποινή τους επιβαρύνει σχεδόν καθημερινά. Το 22% δήλωσε ότι επιβαρύνεται με την ποινή του τις περισσότερες ημέρες, το 25% μερικές ημέρες και το 11% δήλωσε ότι η ποινή τους δεν τους επιβαρύνει καθόλου. Έτσι, η μεγάλη πλειοψηφία του δείγματός μας δηλώνει περισσότερο ή λιγότερο επιβαρυνόμενη από την ποινή της.

Γράφημα 2 Αισθάνονται οι ερωτηθέντες επιβαρυνόμενοι με την ποινή φυλάκισης τους;

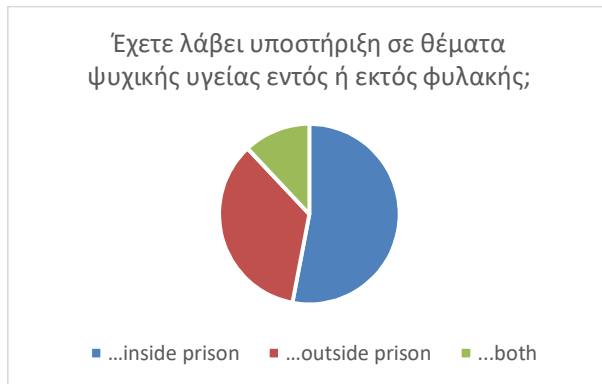
Το 81% του δείγματος μοιράζεται το κελί με άλλους κρατούμενους. Οι ερωτηθέντες που δε μοιράζονται ένα κελί πιθανότατα είναι από τη Βρέμη, αφού οι κρατούμενοι στη Φυλακή της Βρέμης συνήθως δεν μοιράζονται τα κελιά. Το 71% δηλώνει ότι αυτή η κατάσταση δεν τους ενοχλεί, το 29% δηλώνει το αντίθετο.

Εμπειρία με υπηρεσίες σχετικές με την ψυχική υγεία

Στη συνέχεια, ακολούθησε μία σειρά ερωτήσεων για να αξιολογηθεί η εμπειρία των κρατουμένων από τις υπηρεσίες ψυχικής υγείας, σχετικά με το αν αυτή θεωρείται χρήσιμη ή όχι και γιατί. Οι μισοί από τους ερωτηθέντες (50%) είχαν λάβει κάποιο είδος υποστήριξης σε θέματα ψυχικής υγείας. Το 39% των ερωτηθέντων έλαβε ατομική υποστήριξη, το 27% συμμετείχε σε ομαδικές συνεδρίες και το 17% δήλωσαν ότι έχουν υποβληθεί σε θεραπεία για την χρήση ουσιών. Περίπου οι μισοί (53%) δήλωσαν ότι έλαβαν βοήθεια μέσα στη φυλακή, το 35% έξω από τη φυλακή και το 12% τόσο εντός όσο και εκτός του καταστήματος κράτησης.

Γράφημα 1 Εάν οι ερωτώμενοι στη φυλακή έχουν λάβει υποστήριξη με θέματα ψυχικής υγείας εντός / εκτός της φυλακής

Από τους ερωτηθέντες το 13% αναφέρει ότι βρίσκεται σήμερα σε θεραπεία. Περίπου κάθε πέμπτος ερωτώμενος (22%) δηλώνει ότι ζήτησε τη βοήθεια ενός επαγγελματία, αλλά δεν την έλαβε. Το 15% ανέφερε ότι τους συνέστησαν τη βοήθεια ενός επαγγελματία αλλά δεν ήθελαν να την λάβουν. Συνολικά, το 81% των ερωτηθέντων θεωρούν τους εαυτούς τους υγιείς.

Όταν ρωτήθηκαν αν εκλάμβαναν την υποστήριξη σε θέματα ψυχικής υγείας ως χρήσιμη, οι δύο στους τρεις απάντησαν θετικά. Όταν δηλώνεται ο λόγος που οι ερωτηθέντες θεωρούν χρήσιμη την υπηρεσία ψυχικής υγείας, η πιο δημοφιλής απάντηση σχετίζεται με τον αυτο-προβληματισμό, ακολουθούμενη από τις δηλώσεις που σχετίζονται με τη βοήθεια σε θέματα εθισμού και την ενδυνάμωση. Οι ερωτηθέντες στο σύνολο των χωρών δήλωσαν επίσης ότι είναι χρήσιμο να έχεις κάποιον να μιλήσεις ή/και να σε ακούει, καθώς και ότι μέσα από τις συνεδρίες αντιλαμβάνεσαι καλύτερα τον εαυτό σου. Επίσης, η βελτίωση του αυτοέλεγχου θεωρήθηκε χρήσιμη. Επιπλέον, οι ερωτηθέντες δήλωσαν την πεποίθηση ότι η υποστήριξη σε θέματα ψυχικής υγείας είναι χρήσιμη για την «αντιμετώπιση προβλημάτων», την «φαρμακευτική αγωγή», την «αντιμετώπιση της φυλάκισης» και την «υγεία».

‘Θα έλεγα ότι είναι μία από τις λίγες στιγμές που αντιμετωπίζομαστε ως άνθρωποι και μου αρέσει που μπορώ να ανοιχτώ λίγο, χάριν στον επαγγελματία.’

Ορισμένοι ερωτηθέντες τόνισαν ότι η φυλακή δεν μπορεί να προσφέρει την κατάλληλη θεραπεία σε σύγκριση με τις υπηρεσίες ψυχικής υγείας εκτός φυλακής.

‘Έχω αποτοξινωθεί από την μορφίνη, τα οπιούχα και άλλα φάρμακα. Έξω από τη φυλακή είχα βοήθεια από ψυχολόγους και γιατρούς και από την οικογένειά μου. Είναι διαφορετικά εδώ. Απλά σε κλείνουν μέσα και σε αντιμετωπίζουν άσχημα.’

Οι περισσότεροι ερωτηθέντες που δεν αντιλαμβάνονταν τις υπηρεσίες της ψυχικής υγείας ως βοηθητικές δήλωσαν ότι η βοήθεια δεν ήταν επαρκής. Αυτό συνδέεται κυρίως με προβλήματα που δεν επιλύονται, αλλά και με ορισμένους παραβάτες που τις συνδέουν με την έλλειψη προσωπικού και χρόνου. Οι μεγάλες περίοδοι αναμονής θεωρούνται επίσης ως προβληματικές. Κάποιοι ανέφεραν ότι δεν ήταν χρήσιμες επειδή δεν χρειαζόταν καμία βοήθεια. Επιπλέον, κάποιοι ανέφεραν την έλλειψη πρακτικής βοήθειας. Αναφέρθηκαν επίσης και αρνητικές συνέπειες.

‘Από την είσοδό μου (...) μήνες πριν, μου πρότειναν αν θα ήθελα να έχω ψυχολογική στήριξη, και ενώ απάντησα καταφατικά, ποτέ δεν κλήθηκα να λάβω αυτή την υποστήριξη.’

Βασικές πληροφορίες που μπορούμε να αντλήσουμε από τα αποτελέσματα του Παραδοτέου 3 σε σχέση με περαιτέρω δραστηριότητες του προγράμματος AWARE

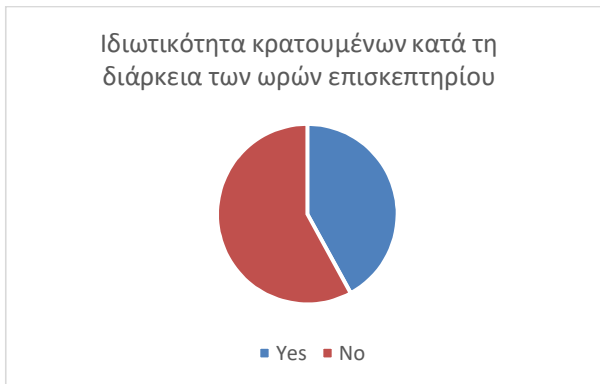
- Κάθε πέμπτος ερωτηθέντας δηλώνει ότι ζήτησε υποστήριξη ψυχικής υγείας και δεν την έλαβε
- Για το δείγμα μας, η φυλακή παίζει σημαντικό ρόλο στην παροχή υπηρεσιών υποστήριξης ψυχικής υγείας
- Οι απαντήσεις που εξηγούν γιατί οι υπηρεσίες ψυχικής υγείας θεωρήθηκαν χρήσιμες ή όχι αποτελούν εξαιρετικό εκπαιδευτικό υλικό. Θα συμβάλλουν στο να εκτιμηθεί τι λειτουργεί καλά και πού απαιτούνται βελτιώσεις.

Επικοινωνία με τον έξω κόσμο

Για να επιτευχθεί ο στόχος της επανένταξης, η ύπαρξη επαφής με τον έξω κόσμο είναι ζωτικής σημασίας. Η κοινωνική υποστήριξη διαδραματίζει καίριο ρόλο και επομένως έγιναν ερωτήσεις σχετικά με το ρόλο της φυλακής στην δυνατότητα επαφής με τον έξω κόσμο. Η φυλακή, σε ποσοστό 80%, καθιστά δυνατή την επαφή με τον δικηγόρο τους. Η πλειοψηφία πιστεύει ότι υπάρχουν αρκετές ευκαιρίες για να διατηρήσουν επαφή με οικογένειες και φίλους, ωστόσο, περισσότερο από το ένα τρίτο των ερωτηθέντων (37%) δεν το κάνουν. Η πλειοψηφία (58%) δεν αισθάνεται να έχει αρκετή ιδιωτικότητα κατά τη διάρκεια της επίσκεψης.

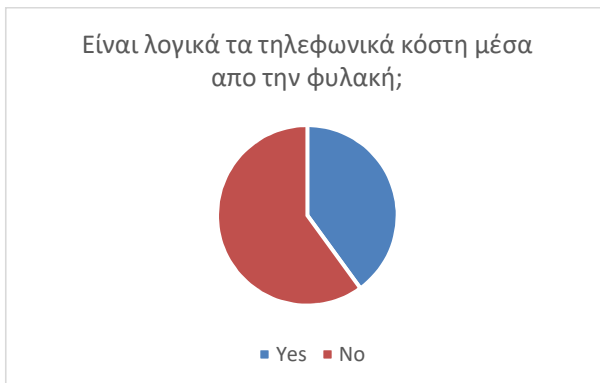

Γράφημα 2 Ιδιωτικότητα κρατουμένων κατά τη διάρκεια των ωρών επισκεπτηρίου

Μια μικρή πλειοψηφία των ερωτηθέντων (58%) αισθάνονται ότι έχουν αρκετή ιδιωτικότητα κατά τη διάρκεια των τηλεφωνικών συνομιλιών τους, αλλά σχεδόν οι μισοί (42%) δεν αισθάνονται το ίδιο. Δύο τρίτα (67%) συμφωνούν ότι υπάρχουν αρκετές ευκαιρίες για τηλεφωνικές κλήσεις, ενώ το ένα τρίτο των ερωτηθέντων δεν το πιστεύει. Το 60% των ερωτηθέντων πιστεύει ότι το κόστος τηλεφωνικών κλήσεων είναι υπερβολικά υψηλό.

Γράφημα 3 αντίληψη σχετικά με το λογικό κόστος για το τηλέφωνο από τη φυλακή

→ Αυτά τα μικτά αποτελέσματα είναι ενδιαφέρον υλικό για την εκπαίδευση που θα αναπτυχθεί στο πλαίσιο του έργου AWARE. Η βελτίωση στον τομέα της διατήρησης επαφών με τον έξω κόσμο θα μπορούσε να βοηθήσει όχι μόνο στην επανένταξη αλλά και στην αντιμετώπιση της φυλακιστής τους.

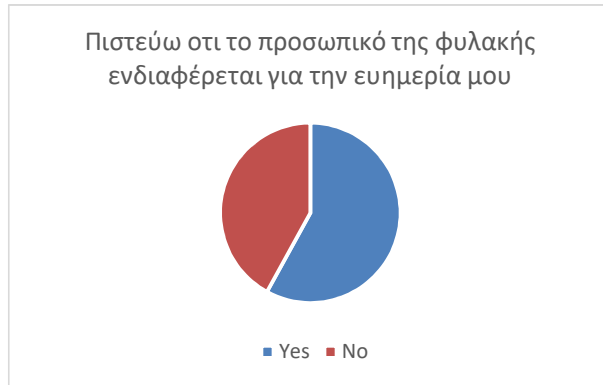
Ψυχική και σωματική ευεξία

Θέτοντας ως βασικό στόχο της έρευνας το να ακουστεί η φωνή των ίδιων των κρατουμένων, συμπεριλήφθηκαν ερωτήσεις σχετικά με τον βαθμό που οι κρατούμενοι νιώθουν ότι το προσωπικό της φυλακής ενδιαφέρεται για την ευημερία τους. Τα σχόλια από την πιλοτική εφαρμογή του ερωτηματολογίου ελήφθησαν υπόψιν σε αυτές τις

ερωτήσεις. Για την συναγωγή συμπερασμάτων σχετικά με τη βελτίωση της υποστήριξης σε θέματα ψυχικής υγείας, στις ερωτήσεις έγινε ο διαχωρισμός μεταξύ της γενικότερης ευημερίας και της πνευματικής και σωματικής ευεξίας. Μια μικρή πλειοψηφία (58%) δήλωσε ότι αισθάνεται ότι το προσωπικό ενδιαφέρεται για την ευημερία τους, όμως πολλοί ερωτηθέντες (42%) δεν συμφώνησαν.

Γράφημα 4 Η αντίληψη ότι το προσωπικό της φυλακής φροντίζει για την ευημερία των ερωτηθέντων

Όσον αφορά την σωματική ευεξία, οι περισσότεροι ερωτηθέντες (64%) δήλωσαν ότι λαμβάνονται σοβαρά υπόψη όταν αντιμετωπίζουν σωματικά προβλήματα και ότι μπορούν να επισκεφθούν ιατρό σε εύλογο χρόνο με δική τους αίτηση (63%). Περίπου το ένα τρίτο των ερωτηθέντων δήλωσε ότι δεν λαμβάνονται σοβαρά υπόψη και δεν ικανοποιούνται οι ανάγκες τους.

Όσον αφορά τα ψυχικά ζητήματα, μια μικρή πλειοψηφία (58%) δήλωσε ότι λαμβάνεται σοβαρά υπόψιν εάν νιώθουν αρνητικά συναισθήματα, αλλά πολλοί ερωτηθέντες δεν συμφώνησαν με αυτό. Παρόλα αυτά, περίπου τα δύο τρίτα των ερωτηθέντων (65%) δήλωσαν ότι μπορούν να επισκεφθούν ψυχολόγους ή συμβουλευτικές ομάδες σε εύλογο χρονικό διάστημα, κατόπιν αιτήματός τους. Το 72% δήλωσε ότι μπορεί να επισκεφθεί έναν κοινωνικό λειτουργό σε εύλογο χρόνο, κατόπιν αιτήματός του. 53 ερωτηθέντες αξιοποίησαν την ευκαιρία να προσδιορίσουν άλλους λόγους. Κάποιοι από αυτούς το έκαναν για να υπογραμμίσουν ότι το αίτημά τους ικανοποιείται, όπως είναι απαραίτητο:

‘Ο, τι χρειάζομαι, μπορώ να τους πω’

Μια επαναλαμβανόμενη κριτική, ανεξάρτητα από το αν οι ερωτηθέντες αισθάνονται ότι ενδιαφέρονται γι’ αυτούς ή όχι, είναι οι χρονοβόρες γραφειοκρατικές διαδικασίες και οι μακρές περιόδους αναμονής. Ορισμένοι παραπονέθηκαν για παραμέληση ή μη ικανοποίηση των αιτημάτων τους.

‘Το ρωτάς αυτό στον αξιωματικό φυλακής! Επιπλέον, πρέπει να υποβάλεις αίτημα για τα πάντα και αυτό διαρκεί πολύ’

Όσον αφορά το ρόλο του προσωπικού, κάποιιοι λένε ότι εξαρτάται πάντοτε από το άτομο, αλλά υπάρχουν και αντιφατικές απόψεις. Κάποιοι δηλώνουν ότι ικανοποιούνται οι ανάγκες και τα προβλήματά τους, ενώ άλλοι υποστηρίζουν ότι δεν τους "φροντίζουν" πραγματικά ή δεν έχουν αρκετό χρόνο.

‘Αντιδρούν θετικά σε κάθε πρόβλημα που ανακύπτει. ’

«Στη φυλακή λαμβάνονται υπόψη οι προϋποθέσεις για να δοθεί σε κάποιον άδεια υπό όρους/ επιτήρηση. όμως, μετά την αποφυλάκιση κανένας δεν ενδιαφέρεται αν ο κρατούμενος έχει να φάει ή να κοιμηθεί. Δουλειά είναι πραγματικά δύσκολο να βρεθεί γιατί είσαι πρώην κρατούμενος και για την κοινωνία αυτό είναι ένα μεγάλο στίγμα .’

Η έλλειψη υποστήριξης είναι ένα άλλο θέμα που αναφέρθηκε. Αυτό περιλαμβάνει τη διατήρηση κοινωνικών επαφών, καθώς και την έλλειψη ευκαιριών για εργασία / κατάρτιση που θα μπορούσε να βοηθήσει στην επανένταξη.

‘Είναι πραγματικά σημαντικό να παραμείνω σε επαφή με την οικογένειά μου (ψυχολογικά και συναισθηματικά) αλλά εδώ δεν παρέχουν αυτή την δυνατότητα ».

‘Υπάρχουν λίγες ευκαιρίες εργασίας.’

Ποιες πληροφορίες αντλούνται από αυτά τα αποτελέσματα;

→ Η πλειονότητα των ερωτηθέντων αισθάνεται ότι οι ανάγκες τους για σωματική και ψυχική υγεία καλύπτονται, αλλά από την άποψη των θεμάτων σωματικής υγείας / ευεξίας μόνο το ένα τρίτο νιώθει έτσι, ενώ από την άποψη της ψυχικής υγείας σχεδόν οι μισοί από τους ερωτηθέντες δεν αισθάνονται ότι λαμβάνονται σοβαρά υπόψη.

→ Οι περισσότεροι ερωτηθέντες πιστεύουν ότι το διάστημα αναμονής για να λάβουν σωματική και ψυχική υποστήριξη είναι λογικό, αλλά το ένα τρίτο των ερωτηθέντων διαφωνεί. Η διαδικασία διαβίβασης των αιτημάτων θα πρέπει να χαρακτηρίζεται από διαφάνεια.

→ Οι δηλώσεις των ερωτηθέντων που εξηγούν τους λόγους για τους οποίους θεωρούν ότι οι σωφρονιστικοί υπάλληλοι ενδιαφέρονται ή όχι μπορούν να αποτελέσουν εξαιρετικό εκπαιδευτικό υλικό για να υποστηρίξουν την αξιολόγηση του τι λειτουργεί καλά και που απαιτούνται βελτιώσεις.

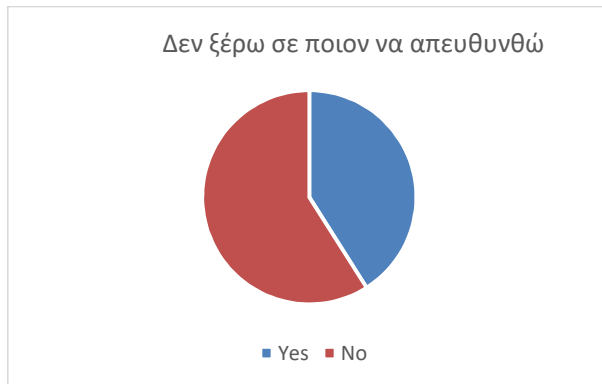
Στο πλαίσιο της εκπαίδευσής θα είχε πολύ ενδιαφέρον να γίνει αντιπαραβολή των απόψεων των κρατουμένων και των σωφρονιστικών υπαλλήλων, καθώς και οι δύο ομάδες απάντησαν στην ίδια ερώτηση.

Επίσημες και ανεπίσημες πηγές υποστήριξης

Εάν θέλουμε να βελτιώσουμε τις παρεχόμενες υπηρεσίες υποστήριξης της ψυχικής υγείας των κρατουμένων, θα πρέπει να γνωρίζουμε σε ποιον θα στραφούν εάν αισθανθούν δυσφορία. Ξέρουν σε ποιον να στραφούν; Στηρίζονται περισσότερο σε επίσημες ή ανεπίσημες πηγές; Το 68% δήλωσε ότι θα απέφευγαν να μιλήσουν για αυτό. Πολλοί ερωτηθέντες (41%) δήλωσαν ότι σε περίπτωση που χρειαστούν υποστήριξη, δε γνωρίζουν σε ποιόν να απευθυνθούν.

Γράφημα 5 Εάν οι ερωτώμενοι στη φυλακή γνωρίζουν σε ποιον να αποταθούν για υποστήριξη ψυχικής υγείας

Από την έρευνα έγινε φανερό ότι οι κρατούμενοι βασίζονται περισσότερο σε άτυπα δίκτυα υποστήριξης: Μια μεγάλη πλειοψηφία (85%) δήλωσε ότι θα απευθυνθεί στις οικογένειες / συντρόφους τους, το 55% δήλωσε ότι θα στραφούν προς τους φίλους τους εκτός φυλακής και το 46% θα μιλούσε με τους συγκατατούμενούς τους / άλλους κρατούμενους. Όσον αφορά τις επίσημες υπηρεσίες υποστήριξης, είναι πιο πιθανό να μιλήσουν με το επιστημονικό προσωπικό. Οι μισοί από τους ερωτηθέντες δήλωσαν ότι θα απευθυνθούν σε ψυχολόγο ή συμβουλευτική ομάδα (51%), σε ιατρικό προσωπικό (48%) και σε κοινωνικούς λειτουργούς (48%). Περίπου τα δύο τρίτα δεν πιστεύουν ότι είναι πολύ πιθανό να στραφούν σε έναν σωφρονιστικό υπάλληλο αν έχουν ψυχικά προβλήματα (65%), αλλά το ένα τρίτο των ερωτηθέντων δήλωσε ότι θα στρεφόταν σε αυτούς. Επίσης, το ένα τρίτο των ερωτηθέντων θα μιλούσε για τα προβλήματά του με τον υπεύθυνο κατάχρησης ουσιών (35%) και θα απευθυνόταν στην θρησκεία (37%), ενώ το 23% θα απευθυνόταν σε εθελοντές.

Τα ευρήματα αυτά υποδηλώνουν ότι:

- Χρειάζεται ενίσχυση και υποστήριξη των διαπροσωπικών σχέσεων, σχετικά με την επαφή των κρατουμένων με τον έξω κόσμο.
- Η πρόσβαση στο επιστημονικό προσωπικό πρέπει να εξασφαλίζεται
- Απαιτείται βελτίωση των σχέσεων μεταξύ φυλακισμένων και σωφρονιστικών υπαλλήλων, δεδομένου ότι περνούν τον περισσότερο χρόνο με τον φυλακισμένο και θα πρέπει να είναι τα πρώτα πρόσωπα επαφής.

Θα ήταν χρήσιμη για την επικείμενη εκπαίδευση η σύγκριση των απαντήσεων των κρατουμένων και των σωφρονιστικών υπαλλήλων όταν τους απευθύνονται τα ίδια ερωτήματα. Η αντίληψη του προσωπικού ταιριάζει με τις απαντήσεις των φυλακισμένων; Π.χ. το προσωπικό γνωρίζει ότι ένας μεγάλος αριθμός κρατουμένων δεν γνωρίζει σε ποιον να απευθυνθεί αν χρειαστεί βοήθεια;

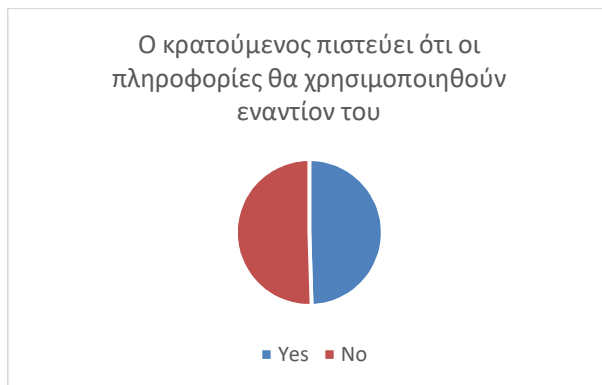
Εμπόδια στη πρόσβαση σε υπηρεσίες υποστήριξης της ψυχικής υγείας

Όπως αναδεικνύεται σε προηγούμενες έρευνες στον τομέα αυτό, μπορεί να υπάρχουν διάφορα εμπόδια που αποτρέπουν τους κρατούμενους από την αποδοχή υποστήριξης που σχετίζεται με την ψυχική υγεία (Morgan et al., 2004/2007). Αν τα εμπόδια αυτά είναι γνωστά και θα πρέπει να υπάρξει αλλαγή στην στάση που τηρείται απέναντι στον χρήστη υπηρεσιών ψυχικής υγείας στις φυλακές.

Στο δείγμα μας, περισσότεροι από τους μισούς ερωτηθέντες (55%) δήλωσαν ότι πιστεύουν ότι οι άνθρωποι πρέπει να αντιμετωπίσουν τα δικά τους προβλήματα μόνοι τους. Περίπου οι μισοί από τους ερωτηθέντες (49%) φοβούνται ότι οι πληροφορίες που θα δώσουν κατά τη χρήση υπηρεσιών ψυχικής υγείας θα χρησιμοποιηθούν εναντίον τους και το 40% των ερωτηθέντων φοβούνται την έλλειψη εμπιστευτικότητας.

Γράφημα 6 Η αντίληψη ότι οι πληροφορίες για την ψυχική υγεία θα χρησιμοποιηθούν κατά των φυλακισμένων

Περίπου το ένα τρίτο των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι φοβούνται ότι θα φανούν αδύναμοι ζητώντας επαγγελματική βοήθεια, αλλά στην πλειονότητα των ερωτηθέντων αυτό δεν αποτελεί εμπόδιο. Το να θεωρείται κανείς ως καταδότης («καρφί») όταν λαμβάνει επαγγελματική βοήθεια είναι επίσης ένα πιθανό εμπόδιο (Morgan et al., 2004/2007). Στο δείγμα μας, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (78%) δεν το θεώρησε αυτό ως πρόβλημα. Τέλος, το 28% των ερωτηθέντων διατύπωσε την άποψη ότι η θεραπεία είναι μόνο για «τους τρελούς».

Ποιες πληροφορίες μπορούν να αντληθούν από αυτά τα αποτελέσματα;

- Στο δείγμα μας, οι στάσεις απέναντι στη χρήση των υπηρεσιών ψυχικής υγείας είναι μικτές και όχι αποκλειστικά αρνητικές.
- Περαιτέρω πληροφορίες σχετικά με θέματα ψυχικής υγείας και τρόπους υποστήριξης θα μπορούσαν να μειώσουν περαιτέρω τις αρνητικές στάσεις των κρατουμένων και τα θέματα εμπιστοσύνης και εμπιστευτικότητας.
- Σύμφωνα με τις απαντήσεις που δόθηκαν στην προηγούμενη ερώτηση, το 85% θα προτιμούσε να μιλήσει με την οικογένεια / φίλους. Υπογραμμίζεται έτσι η σημασία

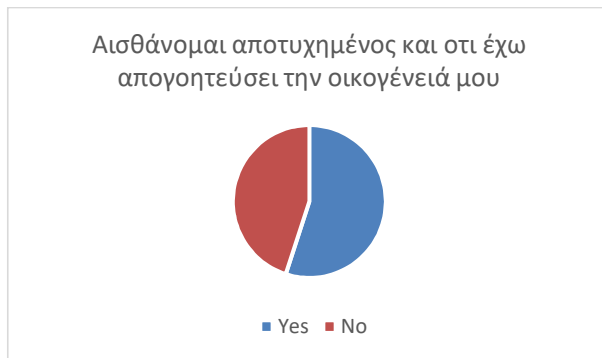
της υποστήριξης των κοινωνικών επαφών και της επαφής με τον κόσμο εκτός φυλακής.

Σημαντικά ζητήματα και οι επιπτώσεις τους στην κοινωνική και επαγγελματική ένταξη

Το τελευταίο τμήμα του ερωτηματολογίου αφορούσε στις καθημερινές ανησυχίες τους. Οι ερωτήσεις στηρίχθηκαν στην κλίμακα ICD-10 των ψυχικών και συμπεριφορικών διαταραχών .

Πρόκειται για ένα εργαλείο που αναπτύχθηκε από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, και περιλαμβάνει τις τρέχουσες περιγραφές και διαγνωστικές οδηγίες για τις ψυχικές διαταραχές. Με βάση τις ερωτήσεις αυτές, οι περισσότεροι από τους μισούς ερωτηθέντες αισθάνονται “αποτυχημένοι” και ότι έχουν απογοητεύσει τις οικογένειές τους (55%).

Γράφημα 7 Η αντίληψη των κρατούμενων ότι έχουν απογοητεύσει τις οικογένειές τους

Σχεδόν οι μισοί (46%) δήλωσαν ότι αισθάνονται κουρασμένοι και ότι δεν έχουν ενέργεια. Οι μισοί από τους ερωτηθέντες (51%) δήλωσαν ότι έχουν πρόβλημα με τον ύπνο επειδή είναι αναστατωμένοι, άλλο ένα τρίτο (37%) ότι αντιμετωπίζει προβλήματα στον ύπνο επειδή είναι πολύ θορυβώδες το κελί τους. Επίσης, υπάρχει μια τρίτη (37%) κατηγορία και απελπισμένοι, ενδιαφέρονται ελάχιστα να κάνουν πράγματα (36%) και έχουν πρόβλημα να ελέγξουν το θυμό τους (32%). Το ένα τέταρτο (26%) αντιμετωπίζει προβλήματα με το προσωπικό των φυλακών και / ή άλλους κρατούμενους (27%). Κάθε πέμπτος κρατούμενος έχει προβλήματα εθισμού (20%). Κάθε δέκατος ερωτώμενος (11%) σκέφτεται να βλάψει τον εαυτό του.

Η πλειοψηφία δεν αισθάνεται ότι η ψυχική τους κατάσταση τους εμποδίζει να ασκούν δραστηριότητες μέσα στη φυλακή (84%) ή θα τους εμποδίσει στην την εργασία ή την εκπαίδευση μετά την αποφυλάκιση. Το 61% δηλώνουν ότι είναι - εν γένει - ικανοποιημένοι με το σωφρονιστικό ίδρυμα.

Ποιες πληροφορίες μπορούν να αντληθούν από αυτά τα αποτελέσματα;

→ Υπάρχουν διάφορα διαδεδομένα ζητήματα που αφορούν τους κρατούμενους, αλλά δεν θεωρούν ότι αυτά τους εμποδίζουν να συμμετάσχουν σε δραστηριότητες μέσα στη φυλακή, ούτε θα τους εμποδίσουν να εργαστούν μετά την αποφυλάκιση τους.

Για τη χρήση στην επικείμενη εκπαίδευση του έργου AWARE, τα δεδομένα θα κατανεμηθούν ανά χώρα σε συνδυασμό με άλλα κοινωνικοπολιτικά ή βιβλιογραφικά χαρακτηριστικά. Π.χ. αν η ικανοποίηση με το σωφρονιστικό ίδρυμα σχετίζεται με τον αριθμό των ποινών. Όσοι εκτίουν την πρώτη ποινή τους είναι πιθανότατα ικανοποιημένοι, ενώ όσο πιο συχνά βρίσκονται στη φυλακή, τόσο πιο δυσαρεστημένοι είναι.

Γράφημα 8α and 10β Παρουσιάζοντας διαφορές στα δεδομένα που συγκεντρώνονται και διαχωρίζονται ανά κάθε χώρα εταίρο του AWARE

10α Συγκεντρωτικά στοιχεία για την ερώτηση «Σε γενικές γραμμές, είμαι ικανοποιημένος από αυτό το σωφρονιστικό ίδρυμα

		Σε γενικές γραμμές είναι ικανοποιημένος με αυτό το σωφρονιστικό ίδρυμα		Σύνολο
		Όχι	Ναι	
Πόσες φορές έχετε εκτίσει ποινή στο παρελθόν;	Πρώτη φορά στη φυλακή	102 (36%)	180 (64%)	282
	2 – 3 φορές	63 (41%)	91 (59%)	154
	4 – 6 φορές	18 (47%)	20 (53%)	38
	Περισσότερες από 6	9 (47%)	10 (53%)	19
Σύνολο		192	301	493

10β Αναλυτικά στοιχεία για την ίδια ερώτηση, ανά χώρα εταίρο AWARE, που δείχνουν διακύμανση στη χώρα

		Σε γενικές γραμμές, είμαι ικανοποιημένος με αυτό το σωφρονιστικό ίδρυμα		Σύνολο
		Όχι	Ναι	
Χώρα προέλευσης δεδομένων	Πορτογαλία	67 (49%)	70 (51%)	137
	Γερμανία	58 (57%)	43 (43%)	101
	Ρουμανία	21 (23%)	69 (77%)	90
	Ελλάδα	28 (27%)	75 (73%)	103

Βουλγαρία	25 (31%)	55 (69%)	80
Σύνολο	199	312	511

ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ Όπως αναφέρεται λεπτομερώς στην παρούσα έκθεση, ο στόχος αυτής της έρευνας είναι να ενημερώσει το εγχειρίδιο εκπαίδευσης του Παραδοτέου 4 για την ευαισθητοποίηση των επαγγελματιών των σωφρονιστικών ιδρυμάτων σε θέματα ψυχικής υγείας των κρατουμένων και να διευκολύνει την ευαισθητοποίηση όλων των εμπλεκόμενων μέσα από τη διάδοση των αποτελεσμάτων. Τα γραφήματα (infographics) είναι ένα χρήσιμο μέσο ευαισθητοποίησης, και εδώ παρουσιάζονται τα πρώτα τέσσερα γραφήματα, αντίστοιχα με τις τέσσερις εκπαιδευτικές ενότητες της επικείμενης εκπαίδευσης του έργου AWARE :

- Ενότητα 1: Δεν υπάρχει πραγματικά πρόβλημα ψυχικής υγείας στην ποινική δικαιοσύνη. Ή μήπως υπάρχει;
- Ενότητα 2: Τι θα μπορούσα / θα έπρεπε να κάνω ως μη ειδικευμένος επαγγελματίας ή εθελοντής στη φυλακή;
- Ενότητα 3: Ποιους πόρους έχω για να υποστηριχθώ;
- Ενότητα 4: Η ψυχική υγεία ως πρωτεύον κλειδί για την (επαν)ένταξη

WHAT CAN I DO TO SUPPORT (EX)-PRISONERS WITH MENTAL HEALTH NEEDS?

BE AWARE!

DO PRISONERS PERCEIVE STAFF CARE ABOUT THEIR WELLBEING?

41% DON'T KNOW WHO TO TURN TO IF THEY ARE SAD OR DEPRESSED

EVERY 5TH INMATE SAYS HE ASKED FOR MENTAL HEALTH SUPPORT BUT DIDN'T RECEIVE IT

1/3 FEEL NOT TAKEN SERIOUSLY IF THEY HAVE A MENTAL ISSUE

THE AIM OF THE AWARE-PROJECT IS TO PROVIDE FREE TRAINING AND AWARENESS RAISING RESOURCES FOR ANYONE TO USE

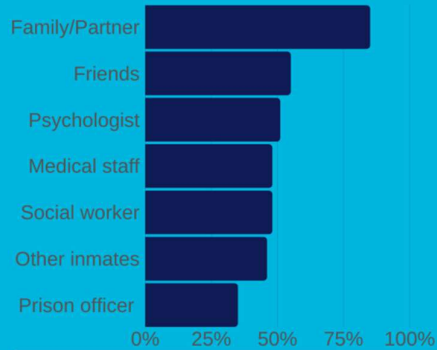
FOR FURTHER INFORMATION PLEASE VISIT: [HTTP://WWW.AWARE-PROJECT.ORG/](http://www.aware-project.org/)

FAMILY AND FRIENDS ARE KEY TO MENTAL HEALTH SUPPORT OF (EX-)PRISONERS

WHO WOULD PRISONERS TURN TO IF THEY HAD A MENTAL HEALTH ISSUE?

1/3 FEEL THERE ARE NOT ENOUGH OPPORTUNITIES TO MAINTAIN CONTACT WITH FAMILY AND FRIENDS

THE AIM OF THE AWARE-PROJECT IS TO PROVIDE FREE TRAINING AND AWARENESS RAISING RESOURCES FOR ANYONE TO USE

FOR FURTHER INFORMATION PLEASE VISIT: [HTTP://WWW.AWARE-PROJECT.ORG/](http://www.aware-project.org/)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Bishop, George F. 1987: Experiments with the middle response alternative in survey questions. In: Public Opinion Quarterly, 51(2), S. 220-232.

Bogner, Kathrin/Landrock, Uta 2015: SDM Survey Guidelines. Antworttendenzen in standardisierten Umfragen. Gesis. Leipzig- Institut für Sozialwissenschaften.
https://www.gesis.org/fileadmin/upload/SDMwiki/Archiv/Ratingskalen_MenoldBogner_012015_1.0.pdf

DGRSP Governmental Reports

https://dgrsp.justica.gov.pt/Portals/16/Est%C3%A1tisticas/%C3%81rea%20Prisional/Anuais/2018/quadro_04.pdf?ver=2019-05-21-094608-830

Menold, Natalja/Bogner, Kathrin 2015: SDM Survey Guidelines. Gestaltung von Ratingskalen in Fragebögen. Gesis. Leipzig- Institut für Sozialwissenschaften.
https://www.gesis.org/fileadmin/upload/SDMwiki/Archiv/Ratingskalen_MenoldBogner_012015_1.0.pdf

Mitchell, J., & Latchford, G. (2010). Prisoner perspectives on mental health problems and help-seeking. The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology, 21(5), 773-788.

Molleman, T., van der Broek, T.C. 2014: *Understanding the links between perceived prison conditions and prison staff*. In: International Journal of Law, Crime and Justice 42 (2014). 33-53.

Morgan, R. D., Rozycki, A. T., & Wilson, S. 2004: Inmate Perceptions of Mental Health Services. Professional Psychology: Research and Practice, 35(4), 389.

Morgan, R. D., Steffan, J., Shaw, L. B., & Wilson, S. (2007). Needs for and barriers to correctional mental health services: Inmate perceptions. Psychiatric Services, 58(9), 1181-1186.

Porst, Rolf 2014: Fragebogen. Ein Arbeitsbuch. 4th edition. Wiesbaden: Springer VS.

Council of Europe Annual Penal Statistics (or) SPACE (Statistiques Pénales Annuelles du Conseil de l'Europe) SPACE Final Report 2018

http://wp.unil.ch/space/files/2019/06/FinalReportSPACEI2018_190611-1.pdf

LIST OF ANNEXES

Annex 1: Literature review matrix

Annex 2: Final questionnaire in English, Romanian, Portuguese, Bulgarian, Greek and German and informed consent

Annex 3: AWARE IO3 Assessment tool pre-test questions

Annex 1: Research Matrix MATRIX

Annex 2: IO3 Questionnaires in each partner language QUESTIONNAIRES

Annex 3: AWARE IO3 assessment-tool pre-test questions draft

(To be asked after respondents filled in the questionnaire)

1. Is the questionnaire clearly arranged?
2. Was the length of the questionnaire acceptable?
3. Did you get bored while filling out the questionnaire?
4. Is the language used understandable?
5. Were there any questions you didn't understand/didn't know how to answer?
6. Were there particular words you didn't understand?
7. Were there any questions you didn't want to answer?
8. Is there enough space to answer the open questions?
9. *(For yes/no questions)* Would you have liked to be able to differentiate your answers more than in yes and no?
10. *(For Likert questions)* Can you differentiate between totally 'disagree and disagree' /between 'very likely' and 'somewhat likely'?
11. Do you have any other comment on the questionnaire?